
**1917 YILINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU
HAKKINDA BİR RAPOR**

**A REPORT RELATED WITH THE OTTOMAN EMPIRE
STATE'S IN 1917**

Erol KAYA*

ÖZET

Bu rapor, bir Yunanlı görevli tarafından Osmanlı Devleti'nin 1917 yılındaki genel durumu hakkında hazırlanmış bilgilerden oluşmaktadır.

Anahtar sözcükler: Osmanlı İmparatorluğu, Yunanlı Görevli, İstanbul.

ABSTRACT

This report, that was written by a Greek officer, was constituted from the information as related with the general conditions in 1917 of Ottoman Empire.

Key Words: Ottoman Empire, Greek Officer, Constantinople.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada Türkçe çevirisini verdiğimiz rapor¹, Yunanlı bir görevli tarafından hazırlanmıştır. 1917 yılı itibarıyla – ağırlık İstanbul olmak üzere - Osmanlı Devleti'nin askeri, sağlık, ekonomik ve politik durumunu kendi bakış açısından ortaya koyabilmek için hazırlanmıştır. Bu raporu incelerken dikkat edilmesi gereken bazı hususları şöyle sıralayabiliriz:

1. Rapor olarak hazırlandığı için özet şeklinde ve temel hususlara vurgu yapan bir metindir

2. Birinci Dünya Savaşı döneminde hazırlanan bir rapor olması nedeniyle ağırlıklı olarak askeri meseleler veya onunla doğrudan ilişkili hususlar (askerlerin sağlık durumları, lojistik hususlar gibi) üzerinde yoğunlaşmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. E-posta: ekaya@hotmail.com

3. Olaylara genelde İtilaf Devletleri ve özelde de Yunanlılar açısından bakan bir bakış açısına sahiptir. Halkın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi durumları tasvir ederken, İtilaf Devletleri'nin Anadolu'yu işgal ettikleri ve karşılaşılan bütün problemlerin temelinde de bu işgalin bulunduğunu tamamen gözardı etmektedir. Bu bakış açısının sonucu olarak da, içinde bulunulan durumun sorumlusu olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve onun lider kadrosu ile Alman yetkilileri göstermektedir.

4. Rum halkına karşı işlendiği ileri sürülen eziyetler abartılarak tasvir edilirken, savaş nedeniyle ülkeleri işgale uğrayan ve bundan dolayı ekonomik, siyasi, sağlık vs. büyük sıkıntılara maruz kalan ve topraklarından göç ederek kendi ülkelerinde mülteci durumuna düşen Türk halkının durumuna hiç değinilmemektedir.

Ülkesine Dönen Bir Yunanlı Görevli Tarafından Hazırlanmış, Mevcut Genel Durum Hakkındaki Rapor.

Aşağıdaki bilgiler, 3 Ağustos 1917 tarihinde İstanbul'dan ayrılan ve Bulgaristan, Sırbistan, Avusturalya, İsviçre ve İtalya yolu ile Atina'ya dönen bir Yunanlı görevli tarafından hazırlanmıştır.

1- Yolculuk Esnasındaki Tecrübeler

Bulgar ve Avusturalya yöneticilerinin ona karşı tavırları olumlu idi. Viyana'da ona, siyah ekmek ve küçük bir porsiyon et ikram edildi. Hollanda Konsolosu, Yunanlı görevli ile danışmalarda bulunmak üzere tren istasyonuna gelmişti. Bu konsolosa, Avusturya Dışişleri Bakanlığı'ndan bir görevli ve bir polis memuru eşlik etmekte idi.

Sınırdan girişten itibaren göze çarpan şey, İsviçre ve İtalya istasyonlarında yiyecek bolluğuna tezat teşkil edecek şekilde, istasyonların herhangi birinde yiyecek bulmanın imkansızlığı idi.

2- Seferberlik

Nisan-Mayıs 1917 tarihlerinde 17 yaşındaki gençler seferberliğe çağrıldılar ve şimdi de 50 yaşına kadar olan bütün erkekler seferberlik için çağrılmaktadırlar.

Falkenhayen'in Filistin'e yaptığı geziden sonra, 50-60 yaş arasındaki bütün erkekler askere yazılmaya başlandılar fakat 3 gün sonra bu hazırlıklar iptal edildi.

Hristiyanlar, savaşın başlangıcından beri iki kez "bedel" veya askerlikten muafiyet vergisi ödemelerine rağmen 50 yaşına kadar olan erkeklerin savaşa çağrılmaları devam etmişti. "Bedel", ilk zamanlar, savaş müddetince

ödeniyordu. İki yıl sonra, bir kanuni düzenleme ile, bu ödeme savaşın ilk yılı için ödeniyordu ve ikinci yıl tekrar ödeniyordu, bununla birlikte askere alınmalar da vardı. Hükümet, Hristiyanlara, orduya hizmet ettikleri zamanı temel alarak onlardan alınan bedeli geri ödemeyi teklif etti, fakat Teftiş Konseyi'ndeki doktorlar, Hristiyanlarla ilgili meselelerde bu konuları inceleyen kişilerin rüşvet almalarına göz yumuyorlardı.

3- İstanbul'da Askeri Eğitim:

Herhangi bir diplomaya sahip olan erkeklerin hemen hemen hepsi, öğrenci subaylar için verilen kursları izlemek üzere İstanbul'da Eğitim Merkezi'ne gönderilmiştir. Bu okulların yönetimi ve buralarda verilen eğitim, Alman görevliler ve görevli subaylar tarafından verilmektedir.

Acemi askerlerin büyük kısmı, şehirde inşa edilmiş olan depolarda bulunmaktadır. Bu askerler, ortalama üç aylık bir eğitimden sonra ön cepheye gönderilmektedirler. Depolarda bulunan acemi askerlerinin görünüşleri acınacak haldedir, fakat ön cepheye gönderilen askerlerin elbise ve ekipmanları uygun bir durumdadır. Tophane'de bir Topçu Sınıfı Okulu bulunmaktadır. Buradaki eğitim, Alman subaylar ve N.C.O tarafından verilmektedir.

4- Birliklerin Hareketleri.

Makedonya ve Debrudja bölgesinde bulunan birlikler Türkiye'ye hareket ettiler, İstanbul'u geçerek Anadolu'nun içlerine doğru ilerlediler. Onların görünüşleri tecrübeli ve denenmiş birlikler şeklindeydi ve o ana kadar İstanbul'da görülen birliklerden daha iyi bir izlenim bıraktılar. Birliklerin ön cepheye gönderilmeleri genellikle çok problemliydi.

Galiçya'da bulunan Türk birliklerinde hizmet eden Hristiyanlardan, Temmuz 1917 tarihinde alınan mektuplara göre, bu birlikler buldukları bölgeden ayrılmamışlardı.

5- İstanbul'da Silah Yapımı.

Tophane ve Yeniköy'de bulunan fabrikalarda mermi kovani ve değişik silahlar imal edilmekteydi. Bu fabrikalarda, aralarında çok sayıda Rumların da bulunduğu birkaç bin işçi çalışmakta idi.

Asphyxiating gazın yapımı Türkiye'de bilinmemektedir.

Tüfekler Almanya'dan gelmektedir. Zarar gören tüfeklerin onarımı, Alman ve Avusturyalı teknisyenlerin gözetimi altında yapılmaktadır.

6- Yüksek Komutanların Seyahatleri.

Talat Paşa'nın seyahatından sonra Falkeynhayn İstanbul'a geldi. O, daha önce tahliye edilmiş olan bölgeleri yeniden ele geçirmek için tekrar Filistin cephesine gitmek üzere ayrıldı. Falkeynhayn, gerçekte durumu ümitsiz olarak görmekte ve çare olarak toptan seferberlik tavsiye etmekte idi.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin bozulmasından rahatsız olan Liman Paşa, savunma hatlarını düzenlemek için birkaç kez İzmir ve Çanakkale'ye gitti.

7- Sağlık Durumu.

Türk ordusunda tifüsten ölenlerin sayısı 50 binden az değildir ve kendisine bilgi veren bir arkadaşından haber alan Yunanlı bir doktorun ifadesine göre de, bu hastalığın verdiği büyük zarar devam etmektedir.

Tifüsün yanısıra dizanteri ve koleranın verdiği zarar da devam etmektedir.

Başta sargı bezi olmak üzere, bütün ilaçların temininde sıkıntı çekilmektedir.

Doktor sayısı oldukça yetersizdir. Bunların bir kısmı da tifüs hastalığından muzdarip idiler. Doktor yokluğunu kapatabilmek için, sivil eczacılar sadece 15 günlük bir eğitimden sonra askeri doctor olarak görev almaktadırlar.

İstanbul hastaneleri hasta ile doludurlar. Kandilli'deki hastanede günde yirmi kişinin öldüğü bildiriliyordu: "Bu hastaneye hasta olarak giren bir kişi tekrar dışarı çıkamamaktaydı. Onların hepsi ölüyorlardı".

8- Politik Durum.

Talat Paşa, Başbakanlık ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başında kaldı. Talat Paşa bu gücünü Enver Paşa ile paylaşmaktadır. Kamuoyu mevcut değildir. Müslüman halk oldukça yorgun ve hoşnutsuzdur. Fakat bunun hiçbir önemi yoktu çünkü İttihat ve Terakki Cemiyeti diktatörlük benzeri bir yönetim göstermektedir.

Şayet halktan bir kişide, hükümet politikalarına karşı bir protesto hissedilirse o derhal tutuklanmakta ve hapisaneye atılmaktaydı. İstanbul'daki hapisanelerde bulunan mahkumların büyük kısmı, askeri mahkeme tarafından bu şekilde cezalandırılmış mahkumlardan oluşmaktadır.

Hükümet tarafından kamuoyunu etkilemek için, hükümet politikalarını beğenmediğinden dolayı protesto eden iki kişi Beşiktaş'ta, iki kişi Şiş-

li'de, iki kişi de Galata Köprüsü'nde olmak üzere altı kişi asılmak suretiyle idam edilmişlerdi.

Rum asilerin binlercesi ölüm cezasına çarptırılmışlardı fakat bunlar gerçekte Pozantı bölgesine gönderildiler ve burada çok güç şartlar altında Tarsus Tüneli'nin yapımında çalıştırıldılar. Onlara ne olduğu bilinmiyor ancak onların büyük kısmının bu güç şartlardan dolayı öldüğü düşünülmektedir.

Almanlar, özellikle ordu başta olmak üzere değişik bakanlıklarda çeşitli görevler üstlendiler. Avusturyalılar ise yalnızca orduda görev aldılar ve onların birçoğu Gelibolu'da eğitim hizmetlerinde bulundular.

9- Ekonomik Durum.

Kağıt paranın değer kaybetmesi ile birlikte ekonomide olumsuz durum ortaya çıkmıştır. En fazla ihtiyaç duyulan maddelerin temininde bile sıkıntı yaşanmaktaydı. Karne karşılığında halka dağıtılan siyah ekmele yenilebilecek bir durumda değildi ve yiyenleri de hasta etmekteydi. Bu ekmele, tahıl, sebze ve meşe palamudunun karışımından yapılıyordu.

Kötü kaliteli olmasına rağmen buğdaydan yapılan ve diğerine göre daha iyi olan ekmele ise 30, 40 hatta 50 kuruştan aşağı bulabilmek hemen hemen imkansızdı.

Aşağıdaki fiyatlar, kötü kalitede olmakla birlikte büyük güçlüklerle bulunan erzak çeşitlerinin fiyatlarını göstermektedir:

Patates	25 kuruş
Peynir	100 kuruş
Şeker	200 kuruş
Kahve	500 kuruş
Prinç	80 kuruş
Yağ	100 kuruş
Zeytin	30 kuruş
Süt	16 kuruş
Tereyağı	120 kuruş
Balık	100 kuruş
Et	70 kuruş
1 teneke petrol	15 Türk parası
1 elbise	25 Türk parası
1 çift bot	500 kuruş

Aydınlatma çok nadir olmakla beraber İstanbul için elektrik sağlanmasına devam edimekte ancak çok idareli olarak kullanılmaktadır.

Kömür Almanya'dan gelmekte ve fabrikalar ile askeri ihtiyaçlar için kullanılmaktadır. Kömür yerine çok kötü kaliteli linyit ve odun kullanılmaktadır. Ancak işçi yokluğundan dolayı ne linyit ne de odun temin edilememektedir. Yaklaşın kış aylarında İstanbul'da oturanları ısınma açısından sıkıntılar beklemektedir.

Yiyecek maddelerindeki yokluk, ordudan ziyade sivil vatandaşlar arasında daha ziyade görülmektedir. Askerlere düzenli olarak ekmek ve kaynatılmış sebze verilmektedir.

İstanbul'da bulunan yüksek derecedeki Türk aileler hükümet tarafından korunmaktadırlar. Geçen iki yıl içerisinde bütün Hristiyan nüfus, mallarına el konulmak suretiyle yer değiştirildiler ve iç bölgelere sürgün edildiler.

Samsun'dan	60.000
İzmir Bölgesinden	30.000
kişi sürgün edilmiştir.	

İngilizler ve Fransızlar ile ilişki kurmakla suçlanan papazlar, tanınmış tüccarlar ve avukatlar tutuklanarak Denizli'de hapsedilmişlerdir. Kıyı bölgesindeki kadın ve çocukları da, şüpheli olarak görülerek aynı şekilde Denizli'ye sürgüne gönderilmişlerdir. Bunların büyük kısmı tifüsten vefat etmişlerdir.

Tarım, endüstri ve ticari hayatta etkili olan Hristiyanların bu alanlardan ayrılmaları ile bu iş kolları için elaman bulunamaz olmuştur. Hükümet, bunun önüne geçmek için tarım arazilerinin işlenmesini mecburi hale getirdi ve bu iş için de özellikle Müslüman kadınlar çalıştırıldı. Fakat bu tecrübesiz işçilerin faaliyetleri yeterli sonucu vermemiştir.

Eğer mevcut rejim gelecek yıllarda da devam edecek olursa, Türkiye, ülkenin ekonomik hayatını ayakta tutan Hristiyan nüfus için bir mezarlık haline gelecektir.

Tüfeklerin büyük kısmı; elbise, top ve silahlarda olduğu gibi Almanya'dan gelmektedir. Türkiye Almanya'ya daha ziyade et, yağ, incir ve kuru üzüm gibi maddeler ihraç etmektedir.

Mali Durum.

Altın, hükümet tarafından devamlı bir şekilde keyfi olarak vergilendirilmesine rağmen, şahıslar ve kağıt para yokluğundan dolayı artan bir şekilde yükselmeye devam etmektedir. Küçük metal nakit para piyasadan çekilmekte ve yerini;

10 para (0 fr 05)

1 Kuruş (0 fr 20)

almaktadır.

Türkiye, kağıt para basmak için gerekli kağıda sahip değildir. Türkiye'ye borç veren Almanya ise sadece kağıt para göndermektedir.

Resmi görevlilere ve çalışanlara kağıt para ödenirken askerlere herhangi bir ödeme yapılmamaktadır.

10- İtilaf Devletleri Vatandaşlarının Türkiye'deki Durumları.

İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri vatandaşları eşit muamele görmektedirler. Onlar özgürce hareket edebilmekte fakat geceleri evlerinde kalmaları gerekmektedir. İtilaf Devletlerinin işgaline karşı, Türkler tarafından bazı İtilaf Devletleri vatandaşları –özellikle İngilizler- misilleme olmak üzere Anadolu'nun iç kısımlarına gönderilmişlerdir.

Yakın zamanlarda, Mr. Watson (İngiliz), Guedrol gibi İtilaf Devletleri vatandaşları Ankara'ya gönderildiler ve Guedrol'ın oğlu bir yıl hapsedildi.

11- Demiryolları.

Balkan Treni, haftada iki kez İstanbul'dan Berlin'e gitmektedir. Bu tren, askeri nakliye için ayrılmıştır. O, Almanya'ya yiyecek maddesi götürmekte ve dönüşte de Türkiye'ye kömür ve silah getirmektedir. Bu dönüşümlü tren, bazı seyahatlerinde yolcu da taşımaktadır.

12- Ulaşım.

İstanbul Boğazı'nı geçmek için yalnızca sabah ve akşam birer vapore vardır. İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek oldukça zordur ve karşılıklı geçişler için sadece tüccarlar için verilen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin izni gerekli olup iskelelerde de şiddetli kontroller yapılmaktadır.

13- Deniz Kuvvetleri.

Goeben ve Breslau gemileri savaşamaz durumdadırlar. Yıldız'dan bir doktorun söylediğine gore; iki ay once gece boyunca devam eden hava saldırısı sırasında bir torpido bot da batırılmıştır.

14- Havacılık.

Bir hava saldırısı, Serasker'de hem hatırı sayılır zarar hem de birkaç kişinin ölümüne sebep olmuştur. Diğer taraftan, Yeniköy'de bulunan fabrikalara atılan bombalarda da isabet kaydedilememiştir.

Birisi San Stefano ve diğeri de Yeniköy'de olmak üzere iki havacılık kampı vardır. Havacıların önemli kısmı Almandır.

Zaman zaman İstanbul'un üzerinde alçaktan uçan bir zeplin görülmektedir. Bu da, zeplinin hangarının şehrin kenar bölgelerinde olduğu düşüncesini desteklemektedir.

İngilizler, geçen aylar boyunca İzmir'i bombaladılar. Türk yöneticilerin zorlaması sonucu Türkler Rumların evlerine yerleştirildiler.

15- Moral.

Müslümanlar, savaştan ve onun sebep olduklarından oldukça hoşnutsuzlar ve bütün ülke bundan kurtulma hususunda oldukça heveslidir. Bunu da açıkça söylemektedirler.

Türkler, Yunanlılar ile işşkilerin kopmasından beri, Anadolu veya Çanakkale'ye karşı yapılacak bir saldırıdan endişe etmektedirler. Türkler, kıyı bölgelerindeki savunma hatlarını sağlamlaştırmak için kuvvetler gönderdiler. Bu da gösteriyor ki, Mezapotamya ve Filistin'deki ön cepheleler tamamen terkedilmiştir.

Anadolu veye Çanakkale'de bulunan Türkler üzerine bir baskı kurulabilir. Çanakkale'de yapılan operasyonlar Türklerin en seçme birliklerini kaybetmelerine sebebiyet vermiştir. Fakat bu kayıplar, tifüsün yol açtığı kayıplar ile mukayese bile edilemez. Öte yandan, zorla askere alınan Hristiyanlar her fırsatta askerden kaçmaktadırlar. Hristiyanlardan oluşan birlikler sürekli olarak denetlenmektedir. Anadolu'nun dağları çok sayıda asker kaçakları ile doludur.

16- Madeni Eşyalara Elkonulması.

1916-1917 kış ayları boyunca herhangi bir ayırım yapılmaksızın bütün madeni eşyalara el konulmuştur. Özel bahçelerde bulunan bronz aslanlar ve heykeller alınırken evlerde bulunan mutfak eşyalarına dokunulmamıştır.

17- Ekonomik Durum.

Başta, bakla, küçük taneli meyveler ve mercimeğin karışımı ile yapılan ve yenilebilecek durumda olmayan ekmek olmak üzere yiyecek maddelerini bulmak gün geçtikçe güçleşmiştir.

Yiyecek maddelerinin yokluğunun şehirdeki insanların vicdanlarında en fazla hissedildiği saatler akşam 7-10 arası idi. Bu saatlerde, sokaklarda biriken çöpleri karıştırarak yiyecek bulmayı ümit eden tanınmış kişilere rastlamak mümkündür. Buldukları yiyecekleri tiksirmeden yiyebiliyorlardı. 15 aydan beri ise et bulunmamakta idi.

18- Hristiyanların Gördüğü Ezizyetler.

Hristiyan unsurlar, Almanların kışkırtması ile Türklerden ezizyet görmekteydiler. Örneğin, Hristiyanların yiyecek istekleri Türk yöneticiler tarafından sert bir şekilde reddediliyordu. Müslümanlar ekmek ve sebze bulabilirken açlıktan dolayı ölen Hristiyanlara rastlamak mümkündür.

Savaşın başlangıcından beri Müslüman Türkler, daha önce Hristiyanların elinde bulunan bütün ticari faaliyetlere el koydular ve ihracat ve ithalat sadece Müslümanlar tarafından yapılmaktadır. Hristiyanlar artık profesyonel herhangi bir meslekle ilgilenmek hakkına sahip değillerdir. Türklerin tekrar etmekten en fazla hoşlandıkları söz şuydu: “Bizim Peygamberimiz, Hristiyanlara bu kadar özgürlük vermekle yanlış yapmış. Bu bizim mahvolmamıza sebep oldu. Bundan böyle bizim güvenliğimizi sağlamamız için bütün Hristiyanları yok etmemiz gerekecek”.

Karadeniz’de karaya yakın bir bölgede buluna ve halkı tamamen Rum orjinli Hristiyanlardan oluşan Amisos bölgesindeki bazı köyler Türkler tarafından tamamen ele geçirildi ve bu insanların evleri zorla ellerinden alınmıştır. Bu tarihten itibaren bu fakir insanlar Anadolu’nun dağlarında başıboş olarak dolaşmaktadırlar.

19- İstanbul’da İtilaf Devletleri Vatandaşlarının Durumu.

İngilizler dışındaki diğer İtilaf Devletleri vatandaşları gibi Fransızlar da Anadolu’nun iç bölgelerine sürgüne gönderilmişlerdir. Kadın ve çocuklar da İstanbul’dan ayrıldı ve sürgüne gönderilenler hakkında herhangi bir haber alınmamaktadır.

20- Türk Ordusunun Sağlık Durumu.

Türk Ordusunun sağlık durumu çok kötü bir haldedir. Pek çoğunda sadece iki doktorun görev yaptığı hastanelerde 1000 ila 2000 arasında hasta bulunmaktadır. Gazlı bez ve pamuk ise bulunmamaktadır.

21- Berlin-İstanbul Demiryolunu Kesmek.

Üzerinden Doğu Demiryolu'nun geçtiği ve Dimetoka Kavşağı'nın güney doğusundaki Bulgar Türk sınır bölgesinin bulunduğu Uzunköprü'deki köprü'nün kesilmesi gereklidir. Üzerinden günde kırk arabanın geçtiği bu yoldan giden araçlar Türkiye için kömür ve mühimmat yüklü olarak gitmekte ve dönüşte de Almanya için hububat yüklü olarak gelmektedirler. Bir hafta içinde, merkezi Avrupa ile bütün taşımanın yapıldığı bu yol kesilebilir.

22- Bahriye Konusu.

Türk donanması artık mevcut değildir. İki Alman kruvazörü olan Goeben ve Breslau'dan bahsedilebilir ki bunlar da Boğaz'da demir atmış durumdalar. Bu gemeler hemen hemen savaşın başlangıcından beri onarım altındadırlar. Onların büyük silahları Çanakkale'ye gönderildi.

İngiliz deniz uçaklarının saldırısı sırasında bir Türk torpidosu bombalanarak batırılmıştır.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu duruma özet olarak da olsa bir bakış getiren bu raporun önemli olduğunu düşünüyorum. Raporu önemli hale getiren bir diğer husus ise; Anadolu'da meydana gelen işgallerin en acımasızlarını gerçekleştirmiş olan Yunanlı bir görevli tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Böylece olaylara karşı tarafın nasıl baktığını da görmek mümkün olacaktır.

Gerek bu raporda gerekse Milli Mücadele tarihi ile ilgili bütün kaynaklarda belirtildiği üzere, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Anadolu'nun içinde bulunduğu durum, oldukça olumsuz şartlar taşımakta idi. Ama bütün bu olumsuzluklara rağmen kazanılan Milli Mücadele, bu milletin en kötü zamanlarında bile eğer iyi yönetilir ve mücadeleye inandırılırsa neler yapabileceğinin en bariz göstergesidir.

¹ Bu rapor; Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson tarafından Princeton Üniversitesi'ne bağışlanan ve Princeton Üniversitesi Ana Kütüphanesi'nde kullanıma açılan Wilson mikrofilmleri arasında, "Woodrow Wilson Papers, Seri: 6, Reel: 468" kayıt numarasıyla bulunmaktadır. Wilson Kağıtları arasında özellikle Paris Barış Konferansı görüşmeleri başta olmak üzere Milli Mücadele dönemi ile ilgili oldukça fazla sayıda belge bulunmaktadır.

* * * *